

بررسی لعابینه سفال‌های دوره سلجوقی (از سده پنجم تا هفتم هجری قمری)

اکرم نجفی‌پور

دانشجوی دکتری پژوهش هنر دانشگاه الزهرا

Anp.2049@yahoo.com

چکیده

در زمان سلجوقیان در تمام هنرها، صنایع و علوم جهش چشمگیری پدید آمد. انواع متنوعی از سفالینه‌ها کمی پس از روی کار آمدن سلجوقیان در ایران ظاهر شد. مراکز عمده سفال در ایران، شهر ری و کاشان بود. ویژگی این سفالینه‌ها استفاده از خمیر سفید بود. در این دوره تمام روشهای فنی شناخته شده به کار برده می‌شد. علاوه بر تکنیک‌های ساخت بدنه، روش‌های متنوع و جدید لعاب‌سازی نیز رواج یافت. لعاب‌هایی چون: قلیایی، نقاشی زیر لعابی و رو لعابی، مینایی، زراندود و زرین فام. چنین بنظر می‌آید که در آن دوره نقاشان و طراحان، استاد سفال‌ساز را در امر ساخت سفال یاری می‌کردند. کوشش مستمر سفال‌سازان ایرانی برای اینکه بتوانند با چینی‌ها و لعاب‌های ساخت کشور چین برابری کنند موجب بوجود آمدن دو شیوه جدید در ایران گردید، اولین اختراع ترکیب خمیر نرم با آمیخته زیادی از ذر کوهی و دیگری کشف مجدد لعاب قلیایی بود، که برای آخرین بار در مصر باستان بکار می‌رفت. در اواسط قرن ششم لعاب‌کاری رنگی بوجود آمد که معمولاً به‌رنگ فیروزه‌ای یا آبی تیره بود. سفالینه‌های زرین‌فام نیز در خلال قرن ششم رواج یافت. نمونه‌های نخستین آن، ریشه در مصر و بین‌النهرین داشت و در ایران از پیشرفت و تحول کافی برخوردار شد.

واژگان کلیدی: لعابینه، سفال، دوره سلجوقی.

۱- مقدمه

سلجوقیان قبیله‌ای از نژاد ترکان آغوز بودند و نام خود را از سلجوق یکی از رؤسای خود گرفتند. آنها پس از گرایش به اسلام از آغوزها جدا شدند و به خدمت سامانیان در آمدند و در حومه سمرقند سکنی گزیدند. سپس سلطان محمود غزنوی به سلجوقیان اجازه سکونت در منطقه خراسان را در این اسکان نخستین هسته مرکزی سلطنت آنان را که در عرض نیم قرن امپراتوری منسجم ولی مستعجلی بود، تشکیل داد. سلجوقیان در سال ۴۳۱ صاحب کل خراسان شدند و به طرف مرکز ایران روی آوردند و شهر ری و اصفهان را تصرف کردند. طغرل رهبر آنها در سال ۴۴۷ وارد بغداد شد و از خلیفه وقت لقب سلطان دریافت نمود و بازوی نظامی خلافت عباسی گردید. سپس جانشین او الب ارسلان، آذربایجان، شمال بین‌النهرین و سوریه را تصرف کرد و سپس بر امپراتور بیزانس غلبه نمود و راه نفوذ سلجوقیان به آناتولی گشوده شد. سپس ملک‌شاه پسر او، نظام‌الملک را که یکی از فرهیختگان ایرانی بود و سیاستمداری بزرگ و توانا و نماینده طبقه حاکم ایرانی و مشاور پدرش به‌شمار می‌آمد، به وزارت خود برگزید.